

Sveobuhvatna ili sveobratna izborna reforma?

AUTOR:
Dragan Koprivica

Nakon bezmalo 10 godina, sproveden je dio izborne reforme, uz potpuno saglasje vlasti i opozicije. Dobili smo nova pravila za finansiranje političkih subjekata, značajno veći iznos novca koje partije dobijaju od države, dobili smo nova rješenja koja postavljaju Centralnu izbornu komisiju (CIK) kao depolitizovanu i profesionalizovanu instituciju kao i djelimičnu profesionalizaciju opštinskih izbornih komisija. Važna novost je i uvođenje kvota od 40% za manje zastupljen pol, odnosno žene i uspostavljanje opštih lokalnih izbora tj. izbora u jednom danu.

Odbor za sveobuhvatnu izbornu reformu (Odbor) je na netipičan način postavio svoj način rada: gotovo godinu i po mu je bilo potrebno da pripremi tekst Zakona o finansiranju političkih subjekata i izbornih kampanja, a onda su, za svega dvadesetak dana, pripremljene pomenute izmjene Zakona o izboru odbornika i poslanika. Ovaj proces je obilježilo odsustvo kvalitetne javne rasprave o predloženim izmjenama i izostanak mišljenja relevantnih međunarodnih institucija, prije svih Venecijanske komisije (VK) i ODIHR.

Jedni ovaj ishod izborne reforme vide kao "istorijski uspjeh", politički dogovor koji nije bio moguć u prethodnih 10 godina i veoma važan korak na našem putu ka članstvu u Evropskoj uniji (EU).

Drugi ga, pak, vide kao partitokratski manevar za odlaganje lokalnih izbora, kroz ograničavanje osnovnog političkog prava građanki i građana – da biraju i da budu birani. Takođe, apostrofira se način na koji je ova reforma urađena, netransparentnost i ostavljanje za drugu etapu veoma važnih problema koji decenijama opterećuju izborni proces. Izvjesno spajanje parlamentarnih i lokalnih izbora takođe predstavlja važan argument kritičara.

Ponašanje političkih elita oko nastavka izborne reforme u septembru će nam dati odgovor na važnu dilemu: da li će se sveobuhvatna i stvarna reforma zaista dogoditi ili je priča političara u ovom procesu još jedna u nizu obmana građana/ki kojima u Crnoj Gori svjedočimo gotovo svakodnevno.

Do tada, u našoj publikaciji možete čitati o svima važnim detaljima izborne reforme koja je nedavno usvojena. Ostajemo otvoreni za sve dobronamjerne kritike i sugestije, te za javni dijalog vezan za ovu temu.

Zašto je ovaj proces bio netransparentan?

Odbor je u toku svog rada donio odluku da će se o svim zakonskim tekstovima održati javna rasprava od najmanje 15 dana i da će preložena rješenja biti upućena na mišljenje relevantnim međunarodnim institucijama, prije svih Venecijanskoj komisiji i ODIHR. Nažalost, od ovih odluka i javno datih obećanja se odustalo, pa smo dobili jedan izrazito zatvoren proces i kršenje ključnih postulata prilikom sprovođenja izbore reforme.

Naime, proces reforme mora biti otvoren za sve relevantne društvene aktere, a ne samo za političke elite. To obuhvata organizacije civilnog društva, akademske stručnjake, profesionalna udruženja i predstavnike marginalizovanih zajednica. Inkluzivnost osigurava da konačni zakon odražava različite potrebe i perspektive cjelokupnog biračkog tijela, a ne samo uske interese političkih partija. Time se jača javno vlasništvo i povjerenje u proces i njegov ishod.

Ovaj princip ima svoje korijene u međunarodnom paktu o ljudskim pravima. Pravo svakoga da "učestvuje u upravljanju svojom zemljom", garantovano članom 25. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, ne odnosi se samo na glasanje, već i na učešće u formulisanju javnih politika, uključujući i izborni zakon. Međunarodni standardi idu i korak dalje, stavljajući snažan naglasak na proaktivne mjere za uključivanje grupa koje su tradicionalno nedovoljno zastupljene. Sve faze reformskog procesa moraju biti otvorene za javni nadzor. To podrazumijeva blagovremeno objavljivanje nacrtu zakona, činjenje zapisnika sa sastanaka radnih grupa i javnih rasprava dostupnim, kao i jasnu komunikaciju o motivima, vremenskim okvirima i akterima uključenim u proces. Transparentnost je primarni lijek protiv sumnje i nepovjerenja, koji su neizbježni u procesima koji se tiču raspodjele moći.

Takođe, izborni sistemi su složeni mehanizmi. Naizgled male promjene mogu imati duboke i često nepredvidive posljedice. Politički akteri, vođeni sopstvenim interesima, često nemaju dovoljno znanja o ovim posljedicama ili ih namjerno ignorišu. Stručna analiza je ključna za modeliranje potencijalnih efekata predloženih promjena i sprečavanje reformi koje, iako možda dobronamjerne, mogu oslabiti demokratske principe. Ekspertiza, dakle, služi kao ključni mehanizam za sprečavanje neželjenih posljedica. Zato su mišljenja Venecijanske komisije i ODIHR ključna u ovim procesima. Izborni zakoni se ne mijenjaju za 20 dana, uz nedostatak interne i eksterne transparentnosti. Opozicija je u ovom procesu nažalost napravila ustupak koji može predstavljati opasan presedan jer je pristala na donošenje zakona bez ozbiljnih javnih rasprava i mišljenja međunarodnih institucija za sve buduće zakonske poduhvate. To ih može stajati veoma skupo.

To što ova rješenja, mimo ranijih dogovora, nijesu "provjerena" kroz ozbiljnu javnu raspravu i pribavljanje mišljenja Venecijanske komisije, ODIHR, Evropske unije i drugih, govori da je postojala puna svijest partija o "kvalitetu" pojedinih rješenja.

Izbori u jednom danu – dosanjani san ili pakleni plan partitokratije

Sinhronizacija iscijepkih lokalnih izbora sigurno predstavlja veliku i važnu novost za buduće izborne cikluse. Kako sada stvari stoje, naše će društvo konačno odmoriti od stalnih lokalnih izbora. Međutim, određivanje 13. juna 2027. godine za datum prvih opštih izbora, probudilo je, u onima koji malo bolje poznaju ove procese, nekoliko ozbiljnih dilema i razloga za zabrinutost.

Naime, da bi došli do izbora u jednom danu od ključne važnosti je određivanje onog datuma lokalnih izbora koji pravi najmanju štetu izbornim i demokratskim pravima.

Zato skraćenje mandata opštinama nije problematično sa ovog stanovišta jer ne ugrožava pravo građana da biraju svoje predstavnike na lokalnom nivou ili da budu birani. Suprotno od toga, oni dobijaju priliku da se češće izjašnjavaju tj. biraju vlast.

S druge strane, Venecijanska komisija (VK) upućuje da je produženje mandata moguće u slučajevima rata, vanrednog stanja, prirodnih katastrofa ili institucionalnih blokada. Takođe, u par navrata, ono se dešavalo u sličnim (ne i identičnim) situacijama (Njemačka, Kirgistan, Estonija, Sjeverna Makedonija, Albanija) kada su se događale reforme u javnom interesu. U svakom od njih morala su biti ispunjena tri uslova: da je reforma zakonski utemeljena, da je neophodna i legitimna i da je proporcionalna. U jednom od mišljenja VK kaže da produžetak mandata, odnosno uskraćivanje prava glasa, mora biti razumno i jasno dokazano zašto je ta opcija bolja u odnosu na druge opcije koje postoje. Sugerišu da, ukoliko je neophodan, produžetak mora biti na najkraći mogući vremenski period i da ne postoje manje invazivna rješenja u tom momentu.

Drugim riječima, da odabrano rješenje mora praviti najmanju štetu krucijalnim demokratskim principima, odnosno uskraćivanju prava glasa kroz produžetak mandata opštinama.

Ono što jeste nepobitna činjenica da političke partije, koje su donosile odluku o datumu izbora, nijesu bile pretjerano fokusirane na ova pravila Venecijanske komisije, već su tražile termin koji odgovara njihovim političkim potrebama, a ne onaj koji bi bilo logičan sa stanovišta zaštite biračkog prava. S druge strane, partije su se “branile” da im je potreban jedan vremenski period bez izbornog procesa kako bi se fokusirale na naš EU put i prilično lagano uskratile pravo građankama i građanima da biraju svoje predstavnike na lokalnom nivou za 16 crnogorskih opština.

Radi ilustracije kako je moglo izgledati pravljenje “manje štete” za odabir datuma opštih lokalnih izbora, dajemo opcije koje su partijama bile na raspolaganju u trenutku donošenja odluke, a koje nedvosmisleno ukazuju da je birana opcija koja odgovara partijama a ne ona koja je u interesu građana i cjelokupnog društva:

Najmanju štetu bi pravila opcija da opšti izbori budu u jesen 2025. godine. Ona je gotovo “savršena” sa stanovišta proporcionalnosti. U stvarnosti bi značila da nema uskraćivanja prava glasa kroz produženje i da bi se samo smanjenjima ostvarila harmonizacija i održali izbori u jednom danu. Opcija da opšti lokalni izbori budu u proljeće 2026. godine bi podrazumijevala uskraćivanje prava glasa za oko 26.000 građana i građanki (Cetinje, Petnjica i Mojkovac, podaci o broju upisanih za parlamentarne izbore 2023), jedni izbori bi bili u približno redovnom terminu (Ulcinj), kraće skraćenje mandata bilo bi u 14 opština dok bi skraćenje duže od godinu bilo u njih sedam.

Ukoliko bi kao termin opštih lokalnih izbora bila odabrana jesen 2026. godine situacija sa stanovišta pravljenja "štete" bi bila: pravo glasa kroz produženje mandata bi bilo uskraćeno za oko 47.000 građana i građanki (Cetinje, Petnjica i Mojkovac, Ulcinj), u 12 opština izbori bi bili u približno redovnom terminu (Bar, Bijelo Polje, Danilovgrad, Kolašin, Plav, Pljevlja, Plužine, Rožaje, Tivat, Zeta, Šavnik čiji je slučaj komplikovan i bez ovoga i Žabljak), skraćenje do godinu bi bilo u dvije opštine (Tuzi i Andrijevica) a duže u sedam (Gusinje, Podgorica, Kotor, Budva, Berane, Nikšić i Herceg Novi).

Opcija da opšti izbori budu u proljeće 2027. godine donijela bi: uskraćivanje prava glasa duže od godinu bi bilo za oko 47.000 birača (Cetinje, Petnjica i Mojkovac, Ulcinj), kraće od godinu uskraćivanje za dodatnih oko 187.000 (Bar, Bijelo Polje, Danilovgrad, Kolašin, Plav, Pljevlja, Plužine, Rožaje, Tivat, Zeta, Šavnik i Žabljak), izbori u Tuzima bi bili u približno redovnom terminu dok bi skraćenje bilo u preostalim osam opština. Ovdje se najbolje može vidjeti šta u praksi znači proporcionalnost tj. najmanja šteta po demokratiju – u prvoj opciji ona ne bi postojala, dok bi u četvrtoj ta šteta bila nanijeta za oko 234.000 građana i građanki sa pravom glasa.

Na kraju opcija održavanja izbora u jednom danu u jesen 2027. godine bi bila približna (skraćenje mandata bi bilo kraće), ali bi se njom izbjegao dodatni problem koji bi imali ukoliko bi izbori bili u proljeće 2027. Jedan problem bi bio u ovom terminu izbjegnuto, ali drugi bi nastao, pa bi izbor ove opcije, u kombinaciji sa stavom partija da bi trebalo spojiti parlamentarne i lokalne izbore značio produžetak mandata i poslanicima, odnosno državnom parlamentu.

Marginalizacija politike na lokalnom nivou ili racionalizacija napora i novca

Odluka da se opšti lokalni izbori odigraju u junu 2027. godine zapravo znači da, kako sada stvari stoje, partije žele spajanje ovih izbora sa parlamentarnim. Ovo još nije u potpunosti konačno jer je raspisivanje parlamentarnih izbora u rukama predsjednika Crne Gore koji ove izbore mora raspisati za period od početka juna do 11. jula. Postoji i još jedna, moguće srećna opcija za lokalne samouprave a to su eventualni vanredni parlamentarni izbori. Međutim, sve upućuje da će ovi izbori biti spojeni i da će lokalni izbori i dalje ostati “nebitni”.

U crnogorskom kontekstu, lokalni izbori se već tretiraju kao “drugorazredni” – kampanje često ignorišu lokalne probleme, dok dominacija nacionalnih aktera i tema potiskuje interese građana na nivou opština. Male partije, nezavisne liste i lokalne inicijative teško dolaze do izražaja u takvom ambijentu. Spajanje lokalnih i parlamentarnih izbora dodatno bi oslabilo lokalnu demokratiju.

Šteta koja bi nastala je jasna i evidentna, a ovdje dajemo mišljenja različitih međunarodnih institucija: Savjet Evrope, Evropski parlament i ODIHR su svoja mišljenja o ovoj pojavi dali za nedavni konkretan primjer sastavljanja lokalnih i parlamentarnih izbora u Srbiji.

Tako Savjet Evrope smatra da to predstavlja “značajan izazov za izbornu administraciju, doprinosi pretjeranom fokusiranju kampanje na nacionalna politička pitanja”. Evropski parlament sugerise da održavanje “lokalnih i parlamentarnih izbora na isti dan nije dobra ni ustaljena praksa; budući da brojni posmatrači vide ove prijevremene djelimične lokalne izbore kao sredstvo za konsolidaciju vlasti aktuelne vlade i zloupotrebu biračkog prava lokalnih zajednica”. Sa ovim mišljenjima je saglasan je i ODIHR koji kaže da “raznolik medijski pejzaž je snažno polarizovan i pružao je selektivno izvještavanje, dajući prednost nacionalnoj agendi u odnosu na lokalna pitanja, čime je biračima bio ograničen pristup ključnim informacijama o lokalnim izborima.”

Dakle, i kod nas bi zasigurno važila većina ovih agrumenata: lokalne teme bi bile zasijenjene nacionalnim, lokalni izbori bi postali „usputni” i manje važni u očima birača, popularnost nacionalnih lidera bi „povukla” glasove i za lokalne liste iste stranke, bez obzira na njihove kvalitete ili lokalni učinak, nezavisne ili opozicione lokalne liste teško bi došle do izražaja u kampanji koju preplavljaju centralne političke teme, bio bi povećan rizik od zloupotrebe resursa, a izborna administracija bi bila pod znatno većim pritiskom.

Centralna izborna komisija – promjena praksi ili zamka za naivne

Vjerovatno najvažnija “prava izborna promjena” jeste depolitizacija i profesionalizacija izborne administracije na državnom nivou i stvaranje nove institucije – Centralne izborne komisije (CIK).

Dio rješenja koja su se našla u usvojenom tekstu zakona je preuzet iz materijala koji je pripremio sličan odbor 2019. godine, a pripremljena rješenja u onom vremenu i kontekstu nijesu imala priliku da se nađu pred poslanicima i budu usvojena.

U odnosu na ondašnja rješenja značajno je poboljšan čitav proces izbora predsjednika i članova CIK kroz kreiranje jasnih procedura i mehanizama kojima se objektivizuju kriterijumi za njihovo članstvo i pokušava “oduzeti” prostor partitokratiji da postupi po ustaljenim mehanizmima stavljanja institucija pod partijsku kontrolu.

Ugrađeni su i novi mehanizmi koji treba da poboljšavaju i finansijsku nezavisnost nove CIK kroz određivanje njenog minimalnog budžeta i novih procedura za odobravanje novca neophodnog za njen rad. Takođe, zakonom je uređena i transparentnost buduće institucije.

Jedna od ključnih kritika usvojenih rješenja upućena je zbog odredbe koja predviđa da predsjednik i članovi CIK moraju biti pravnici. S pravom je postavljeno pitanje (koje smo i mi postavili kao članovi radne grupe koja je pripremala tekst) zašto neko ko je npr. politikolog ne bi bio pogodan za članstvo u tijelu koje uređuje izborne procese. U radnoj grupi, a kasnije i na sjednici Odbora preovladalo je konzervativnije mišljenje da CIK donosi pravne odluke i da takve odluke moraju donositi pravnici. Međutim, ovi argumenti samo djelimično stoje jer CIK ima stručnu pravu službu koja priprema mišljenja na osnovu kojih se donose odluke.

Dakle, CIK bi trebala donijeti napredak ukoliko se njeni predsjednik i članovi budu birali na način koji je opisan u zakonu. Ukoliko se to ne desi, odnosno ako se napravi proces čiji je cilj izigravanje zakona (kakav je urađen kod izbora npr. sudija Ustavnog suda), dobićemo još jednu fiktivnu a ne stvarnu reformu.

Vraćanje u stara vremena – gubljenje osvojenih prava i sloboda

Jedna od usvojenih izmjena koja nije dobila potrebnu pažnju, kojom se partijama daje pravo da odluče kome će pripasti upražnjeni mandat – uključujući mogućnost da vrate poslanika koji je prethodno podnio ostavku – predstavlja direktan udar na princip slobodnog mandata, koji je jedan od temelja evropske parlamentarne demokratije.

Takva praksa je u suprotnosti ne samo sa evropskim standardima, već i sa pravnim shvatanjima Ustavnog suda Crne Gore, koji je presudama iz 2004. i 2018. godine jasno stao u zaštitu slobodnog i nezavisnog mandata.

Uprkos višegodišnjim naporima civilnog društva da se osigura veća transparentnost i demokratičnost izbornog sistema, Crna Gora je tek 2011. godine zakonski uvela obavezu da se poslanički mandati dodjeljuju isključivo prema redoslijedu sa izborne liste. Ova izmjena, sprovedena u okviru izborne reforme koja je predstavljala jedan od sedam ključnih uslova za otpočinjanje pregovora sa Evropskom unijom, predstavljala je važan demokratski iskorak. Prije toga, polovina mandata se dodjeljivala po redoslijedu sa liste, dok je druga polovina bila prepuštena diskreciji političkih partija, što je, kako su isticale međunarodne organizacije, narušavalo reprezentativnost izbora, smanjivalo odgovornost izabranih predstavnika prema biračima i dovodilo u pitanje transparentnost izbornog procesa.

U tom kontekstu, posebno je zabrinjavajuće što se danas, u trenutku kada bi Crna Gora trebalo da ulazi u završnu fazu pristupanja EU, predlaže povratak na ranije, antidemokratske prakse. Ovim izmjenama se mandat vraća u ruke partijskih centrala, čime se sistem dodatno urušava i otvara prostor za političku trgovinu i manipulacije. Takav korak unazad ne samo da obesmišljava dugogodišnje zalaganje za ispunjavanje međunarodnih standarda, već i šalje lošu poruku o stvarnoj političkoj volji da se izborni proces utemelji na principima fer i slobodnih izbora.

Otvaranje velike prilike za žene u politici

Rodne kvote su u crnogorsko zakonodavstvo uvedene prije više od decenije, kako bi se uticalo na smanjenje podzastupljenosti žena u politici i na mjestima odlučivanja. Ideja o uvođenju rodnih kvota počiva na činjenici da se u patrijarhalnim društvima žene u politici suočavaju sa preprekama koje ne postoje za muškarce i daju im prednost. Praksa je pokazala da iako sporo i simbolično, kvote daju pozitivan efekat, pa procenat žena u predstavničkim tijelima nakon uvođenja kvota uglavnom raste iako i dalje nije na zadovoljavajućem nivou.

Zbog toga je novi korak i uvođenje kvota od 40%, još jedan značajan pomak naprijed i još jedna pobjeda nad patrijarhatom.

Nadamo se da se ovdje neće stati i da će ovaj uspjeh biti podstrek za postizanje pune političke ravnopravnosti koja će se iz parlamenta preliti i u druge važne državne institucije.

Zakon o finansiranju političkih subjekata i izbornih kampanja je pripreman dugi vremenski period, i taj proces je bio znatno transparentniji i kvalitetniji od pripreme izmjena Zakona o izboru odbornika i poslanika.

Pozitivna novina u ovom zakonu je uvođenje eksplicitnih zabrana i ograničenja koja se odnose na funkcionersku kampanju, kao i na donošenje akata i preduzimanje radnji koje mogu narušiti ravnopravnost učesnika u izbornom procesu.

Takođe, prvi put se reguliše i djelovanje trećih lica koja formalno nijesu učesnici u izborima, što otvara prostor da se ova pojava konačno objektivno sagleda i analizira, umjesto dosadašnjeg ignorisanja i negiranja. Ipak, ključno pitanje ostaje kako će se ove odredbe primjenjivati u praksi, jer nije urađeno ništa na jačanju nezavisnosti, profesionalnosti i kapacitetu institucija zaduženih za nadzor.

Iako zakon sadrži ova poboljšanja, njegova suštinska slabost leži u tome što dolazi izvan konteksta sveobuhvatne izborne i antikorupcijske reforme, pa će ostati bez stvarnog efekta dok god se ona ne dogodi. Građani/ke neće nakon usvajanja ovog zakona osjetiti poboljšanje u izbornom integritetu, kontroli finansiranja partija ili sankcionisanju zloupotreba – jer sistem koji bi trebalo da nadgleda primjenu zakona ostaje netaknut.

Jedini koji će osjetiti direktne koristi su političke partije – jer povećanje budžetskih sredstava za njihov rad proizvodi efekte odmah. Po predloženom rješenju, izdvajanja iz državnog budžeta za partije rastu sa 0,5% na 0,8% tekućeg budžeta, čime će ukupna izdvajanja iz državnog i lokalnih budžeta iznositi oko 15,7 miliona eura. Ne postoji uporedni primjer u savremenim evropskim demokratijama da se ovako visok procenat budžeta izdvaja za finansiranje partija – u većini zemalja taj iznos se kreće između 0,1% i 0,2%. Sredstva koja se u Crnoj Gori izdvajaju za partije su već i sada visoko iznad ovog prosjeka.

Jedan od ključnih problema, o kojem parlamentarne partije nijesu željele ni da razgovaraju, jeste ozbiljna neravnopravnost učesnika u izbornom procesu kada je riječ o finansiranju. Uprkos upozorenjima iz međunarodnih preporuka da postojeći sistem nepravedno favorizuje veće, etablirane partije, na štetu manjih i novijih političkih aktera, izostala je suštinska promjena. I dalje je dozvoljeno da političke partije sredstva namijenjena za redovan rad koriste i u kampanji, bez uvođenja čak ni osnovnog ograničenja iznosa koji se može prenijeti na kampanjski. Stoji donekle argument partija da je način raspodjele budžetskih sredstava za redovan rad donekle unaprijeđen – sada se 30% sredstava dijeli u jednakim iznosima svim partijama (umjesto dosadašnjih 20%). Iako ova promjena predstavlja korak naprijed u odnosu na prethodni izrazito nepravedni model, to i dalje nije ni blizu obezbjeđivanja stvarne finansijske ravnoteže i fer političke konkurencije.

Šta treba uraditi da bi ova reforma zaista bila sveobuhvatna?

Nakon nedavnog usvajanja novih izbornih rješenja mogle su se čuti ocjene da je time sprovedeno dvije trećine izborne reforme, i da je ključni posao završen. Takođe, mogli smo čuti i čvrsta obećanja da će reforma biti nastavljena jednakim intenzitetom i da će se tragati za novim kompromisima.

Ipak, to neuobičajno cjepljenje reforme, dio onih koji imaju manje povjerenja u izjave i obećanja političara razumije kao izgovor i procjenjuje da se nastavak reforme neće desiti.

Kako god bude, u ovoj publikaciji želimo podsjetiti koji su sve segmenti našeg izbornog procesa ostali nereformisani. Po ko zna koji put ponavljamo preporuke čije bi usvajanje značilo stvarno i sveobuhvatnu reformu:

1. Uvesti sistem otvorenih lista
2. Omogućiti individualne kandidature građana/ki
3. Registar prebivališta učiniti tačnim i ažurnim
4. Povećati transparentnost biračkog spiska
5. Unaprijediti kaznenu politiku u vezi sa prijavljivanjem i evidentiranjem preminulih lica
6. Sistem zaštite biračkog prava uskladiti sa međunarodnim standardima
7. Kreirati novi sistem potvrđivanja kandidatura na izborima
8. Omogućiti afirmativnu akciju za Rome
9. Uvesti neposredan izbor predsjednika opština
10. Mjesne zajednice birati na izborima
11. Učiniti izbore pristupačnim za osobe s invaliditetom
12. Iz ZIOP brisati odbor koji kontroliše rad medija
13. Preispitati zabranu objavljivanja istraživanja javnog mnjenja
14. Precizirati odredbe ZIOP o izbornoj tišini
15. Zakonom precizirati nedoumice vezane za drugi krug predsjedničkih izbora
16. Proširiti nadležnosti AEM u pravcu kvalitetnije regulacije izbornog procesa
17. Pravno regulisati problem dezinformacija u izbornom procesu
18. Kriminalizovati nelegalno finansiranje izbora i druge štetne pojave u izbornim procesima
19. Izvršiti korekciju nejasnih i kontradiktornih odredbi ZIOP
20. Pojačati zaštitu prava na nestranačko posmatranje izbora
21. Uvesti obavezu potpisivanja Kodeksa za fer i demokratske izbore

Vjerujemo da će, u narednih par mjeseci, postati veoma jasno da su u Crnoj Gori sprovodila sveobuhvatna ili sveobrlatna izborna reforma.

Tekst je izrađen uz podršku regionalnog projekta SMART Balkan – Civilno društvo za povezan Zapadni Balkan kojeg implementira Centar za promociju civilnog društva (CPCD), Center for Research and Policy Making (CRPM) i Institute for Democracy and Mediation (IDM) a finansijski podržava Ministarstvo vanjskih poslova Kraljevine Norveške.

Sadržaj teksta je isključiva odgovornost autora i ne odražava nužno stavove Centra za promociju civilnog društva, Center for Research and Policy Making (CRPM), Institute for Democracy and Mediation i Ministarstva vanjskih poslova Kraljevine Norveške.